

Skogen förnyas

Om fröplantagen på Sollerön

De stora kalhyggena breder ut sig. Moderna skogsmaskiner verkar skrämmande i sin effektiva framfart. Industrin ropar på mer råvara, fast man redan tar ut mer ur skogen än vad som ökar genom tillväxt. Hur skall man kunna lappa hålen i den tjocka skogsfäll, som är vårt lands största rikedom?

I början av 1900-talet kom den första allmänna skogsvårdslagen, vilken ålade skogsägaren att se till att det blev ny skog där man avverkade. Skogsvårdsstyrelserna bildades vid samma tid, och de skulle tillhandahålla frö och plantor. På den tiden gjorde man sällan kalhyggen. De träd som stod kvar på hygget fick föröka sig och förnya

skogen. Om det behövdes fick man ta till frösådd och ibland plantering. Sådd direkt på hygget krävde ungefär tio gånger så mycket frö som framställning av plantor. Det inhemska fröet räckte inte till, man fick importera bl. a. tyskt tallfrö, och det visade sig mindre lyckat. I början lade man inga växtförädlingsynpunkter på fröframställningen. Man plockade kott där det fanns rikligt utan att tänka på vilket arv fröet bar på.

I slutet av 30-talet och början av 40-talet gjorde Skogsstyrelsen en inventering av landets tall- och granskoogar. Resultatet blev en indelning i plus-, normal- och minusbestånd med hänsyn till lämplighet för frötäkt. Detta var början till nutidens vetenskapligt grundade odling av kvalitetsfrö i plantager.

Eftersom en av de största tallfröodlingarna i landet finns på Sol-lerön, bör vi ha med något om detta i årets skogsbetonade krönika. De uppgifter jag här redovisar har jag fått från Axel Israelsson och Gustaf Hadders. Andra källor har varit artiklar ur Skogen och skogsbruket (AB Svensk Litteratur 1961).

Skogsbolaget Korsnäs-Marma började 1954 att anlägga fröplan-tagen, som är ett område på 25 ha mellan Bodarna och Bråmåbo. Hundratals olika ägare hade förut använt jorden till åkerbruk. I samband med laga skiftet blev denna jord utlagd åt bolaget. Platsen var lämplig för att både klimat och jordmån var bra, och plantagen kunde isoleras ganska väl från annan skog. Syftet var att, för i första hand bolagets behov, få fram så bra frö som möjligt.

Arbetet styrs av Institutet för Skogsförbättring, vars chef är Gus-taf Hadders. Skogvaktare Axel Israelsson har från början till 1971 varit arbetsledare för plantagen, och förutom honom har 10—15 personer arbetat vissa perioder.

Den första planteringen gällde tallfröodling. Fröet man vill få fram skall i sig bära anlag till största möjliga träproduktion per arealenhet. Man hade lagt ner stor omsorg på att leta upp de träd, som skulle bli föräldrar till de nya plantorna. Det blev 28 stycken av de allra finaste tallarna inom det område, som sedan skulle för-sörjas med plantor. De fanns på olika ställen i norra Dalarna, Häl-singland och Härjedalen på en höjd över havet av 170 till 690 m. Från dessa plusträd samlades ympris, ungefär 400 kvistar från varje

träd. Själva ympningen skedde i ympcentralen i Kratte Masugn. De ympar som kommer från samma träd utgör en klon och har samma ärftliga egenskaper.

De ympade träden planterades i rader på ett avstånd av 5 m från varandra och 5 m mellan raderna. Det blir 400 träd per ha. Träd från olika kloner placerades ut slumpvis. Under 1963—1964 utökades arealen med 5 ha, som planterades med ympträd från 15 nya kloner. Större delen av plantagen skall ge frö med egenskaper som passar höjdlägen upp till 450 m. ö. h. Resten är avsedd för högre lägen, där fröet sällan hinner mogna, och det blir dåligt med själv-sådden.

Senare har plantagen utökats med en granfröodling. Den är på 2 ha och ligger i södra delen av plantagen. Syftet är detsamma som med tallfröodlingen, d. v. s. hög träproduktion, men här vill man främja detta syfte på ett annat sätt. I frostlanta områden hämmas granarna i växten genom att skotten fryser på försommaren eller hösten. Vissa träd klarar sig bättre, därför att de skjuter skott senare, eller för att skotten förvedas tidigare. Smågranar med dessa egenskaper flyttades till plantagen. De skall nu ge upphov till frosthärdigare granar.

Barrträden är sambyggare, d. v. s. varje träd har både hanblommor och honblommor. På försommaren bär vinden med sig gula moln av pollen från hanblommornas ståndare. Ett pollenkorn skall så småningom befrukta ett fröämne i en honblomma. Hos tallen tar det två år från pollineringen till fröets mognad. Granfröet blir färdigt på ett år. Det mogna fröet bär på anlag från båda sina föräldrar. I plantagen är det meningen att de utvalda plusträden skall korsa sig med varandra och ge avkomma av hög kvalitet. Det är självklart att pollen från sämre träd i omgivningen inte är välkommet till plantagen. All tall i närheten måste huggas bort. Sjön utgör ett bra skyddsbälte. Undersökningar har gjorts av hur mycket främmande pollen som kommer in och från vilket håll. Det sker genom att man vid viss vind sätter upp en glasskiva insmord med ett ämne som pollenkornen fastnar i.

Under hela tiden har plantagen krävt skötsel. För att hindra gräsväxten mellan träden kör man med jordfräs eller slaghack. Man har gödslat för att ge rikare blomning. Träden måste skyddas för åker-

sorken. Vissa år har gnagskadorna varit mycket svåra. Man har fått sätta upp nät omkring stammarna. Några större angrepp av insekter, svamp eller sjukdomar har inte förekommit, men man måste hela tiden kontrollera och vara beredd att ingripa. Tallarna har beskurits, dels för att kronan skall bli stor och ge rik blomning, dels för att det skall bli lätt att plocka kott.

Plockningen börjar i oktober när kottarna är mogna. Man använder en traktor med en påbyggnad bestående av två plattformar, där plockarna står. Dessa plattformar kan höjas och sänkas, skjutas in eller ut, så att man kommer åt att plocka i hela kronan. Kottarna rensas från barr och snö och skickas sedan till Nyhammar. Där torkas de med hjälp av en värmeugn. Kottefjällen lossnar från varandra, och fröna faller ut. Ett barrträdsfrö är försett med en tunn vinge. Det kan virvla iväg i vinden och falla ner långt ifrån moderträdet. När människan tar hand om sådden behövs inte vingarna, och de nöts bort i hanteringen.

Det är nu mer än 20 år sedan plantagen anlades, och den har börjat ge god skörd. Vintern 1975—76 plockades 132 hl tallkott. Det gav 107 kg frö med en grobarhet av 94 %. Varje kg frö ger ca 100.000 plantor. Fröskörden detta år skulle alltså teoretiskt sett kunna ge upphov till ung. 10 milj. nya träd.

Plantorna dras upp i stora växthus vid plantskolan i Nässja, Österfärnebo, där Sollerö-bördige Bengt Wass är platschef. Varje planta sitter i en liten pappburk som skyddar rötterna. De kan förvaras i kyla tills det blir tid att plantera.

Forskning pågår vid plantagerna kring många frågor, såsom ympträdens behandling och skydd, plockning och lagring av kott, plantagens isolering från annan skog m. m. Men den viktigaste forskningen går ut på att höja fröets kvalitet.

Genom att göra kontrollerade korsningar och studera avkommans utveckling i särskilda fältförsök, kan man bestämma de olika föräldraträdens värde. De träd som ger den bästa avkomman skall man använda i nya plantager.

Man tar stickprov av plantagefrö, framställer plantor och följer deras utveckling på skogsmark. På så sätt får man något av en varudeklaration som gäller både virkesproduktion och hårdighet. Dessa

odlingstest har pågått sedan 1972. Man har räknat ut att de framtida skogar som uppkommit av plantageodlat frö kommer att ge 15—20 % högre avkastning än om man använt godtyckligt insamlat frö.

Vi vågar kanske hoppas, att nutida kalhyggen en gång skall bära täta skogar av välväxta träd, friska, härdiga och produktiva — men med några inslag av vildvuxna snår och oekonomiska gläntor för omväxlingens skull.

Guðrun Bråmås

